

доступності для громадськості, налагодження необхідного рівня взаємодії з іншими суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави, оновлення переліку гарантій діяльності судів та суддів, а також судової системи в цілому.

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити на тому, що діяльність судової гілки влади в Україні повинна бути доступно та належним чином підготовлена для ефективного захисту порушених прав і свобод людини, мають бути створені всі можливі механізми для забезпечення їх прав. Безсумнівно, необхідно вдосконалювати нормативну базу, що забезпечує здійснення права людини на повагу до її гідності, також краще налагодити систему органів влади, завданнями яких є створення умов для реалізації права кожного на повагу до його гідності та захисту такого права у разі його порушення.

Список використаних джерел:

1. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. Київ. Правова єдність, 2008. С. 262.
2. Коментар до Конституції України / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ., 1996. 376 с
4. Чабан Н. А. Реалізація правоохоронної та правозахисної функції судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина / Н. А. Чабан // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 164–172.
5. Ясинюк М. М. Принципи усності, безпосередності та безперервності у цивільному судочинстві : монографія / М. М. Ясинюк, В. А. Кройтор. Харків : Еспада, 2007. – 145 с.

Малярчук О. М., здобувач ступеня вищої освіти магістра Навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Сьох К. Я., доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ПОЄННОГО СТАНУ. ПОСЯГАННЯ НА СТАТЕВУ СВОБОДУ ТА НЕДОТОРКАНИСТЬ. ЗГВАЛТУВАННЯ ЯК ЗЛОЧИН ВІЙНИ

Сексуальне насильство завжди було і лишається проблемним питанням людства, і навіть у нинішньому цивілізованому світі таке кримінальне правопорушення зустрічається доволі часто. Під час війни люди, як цивільні,

так і військові, відчувають безкарність, тому і чинять насилля по відношенню до незахищеної категорії осіб. 24 лютого 2022 року Російська Федерація здійснила військовий напад на Україну, вже місяць особовий склад армії Росії катує, вбиває, знищує, гвалтує та чинить насилля різних видів над Українським народом, тож тема захисту прав людини під час війни, а саме права на статеву свободу та статеву недоторканість, набула апогею своєї актуальності.

Кожна особа та громадянин України вже від народження має пакет невідчужуваних прав та свобод, що гарантуються та охороняються державою, національною нормативно-правовою базою та міжнародним правом, вони не можуть ніким бути обмежені, крім випадків передбачених законом. Базисними документами, що містять перелік та гарантії захисту прав та свобод людини є Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження і покарання, Конвенція ООН для захисту осіб від насильницьких зникнень, Конвенція ООН про захист цивільного населення під час війни, Кримінальний кодекс України (далі ККУ), Конституція України (далі КУ).

Відповідно до національного законодавства України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не допускаються жодні привілеї чи обмеження за мовними або іншими ознаками, за ознаками раси, кольору шкіри, віку, статі, тощо. Стаття 64 КУ наголошує, що права та свободи людини як право на повагу до його гідності, право на свободу та особисту недоторканість і багато інших не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану [1]. Тож, слід зазначити, що права жінки, дитини, як і права кожного окремого громадянина є найвищою соціальною цінністю і всебічно охороняються державою від посягань у будь-яких проявах, як у мирний час, так і у період ведення війни.

Під час підступної та брудної війни найчастіше порушуються такі права:
право на життя;

право на повагу до його гідності, що полягає у тому, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [4];

право на статеву свободу, а саме право дорослої і психічно нормальної особи самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у сфері таких зносин будь-якого примусу;

право на статеву недоторканість, що полягає в абсолютній забороні вступати у природні статеві контакти з особою, яка в силу певних обставин не є носієм статевої свободи, всупереч її справжньому волевиявленню;

право на нормальний фізичний та психічний розвиток дитини [5].

Статева злочинність, враховуючи свою небезпечність, стала предметом досліджень багатьох наук кримінально-правового циклу. Так, кримінологія

розглядає статеву злочинність, як сукупність злочинів, спрямованих проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчиняються із застосуванням фізичного, психічного насильства або з використанням безпорадного стану потерпілої особи з метою задоволення сексуальної потреби у природній або збоченій формі [8, с. 112].

Дослідження у сфері кримінологічної характеристики статевих злочинів, причин та умов їх вчинення і заходів протидії проводилися багатьма відомими вченими-кримінологами: Ю.М. Антонян, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.М. Литвак, Г.М. Мінковський та ін.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості посягають на ту частину соціальних цінностей нашої держави - людину її життя і здоров'я, честь гідність, недоторканність і безпеку, які визнані КУ як найвищі та за які ККУ передбачена кримінальна відповідальність. Окрім національного законодавства положення з переліком та роз'ясненнями змісту перелічених вище прав на свобод міститься і у Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, зокрема стаття 13 наголошує, що кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [3].

Кримінально-правова структура злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи складається зі злочинів, передбачених розділом IV ККУ. До них: зґвалтування (ст. 152 ККУ), сексуальне насильство (ст. 153 ККУ), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 ККУ), вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 ККУ), розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ), домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156-1 ККУ) [2].

Зґвалтуванням визначаються дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи та караться позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років [2].

З об'єктивної сторони зґвалтування полягає у статевих зносинах, які поєднуються із застосуванням фізичного насильства; погрозою його застосування (воля потерпілої особи придушується) або з використанням безпорадного стану потерпілої особи (її воля ігнорується). Статеві зносини - це природний (гетеросексуальний) статевий акт, а саме коїтус - сполучення чоловічих і жіночих статевих органів, здатне, як правило, викликати вагітність.

Фізичне насильство при зґвалтуванні може полягати у нанесенні удару, побоїв, позбавленні або обмеженні особистої волі, заподіянні тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості тощо і спрямовується на те, щоб учинити

з потерпілою особою природний статевий акт, подолати здійснюваний або очікуваний з її боку фізичний опір, пов'язаний з небажанням вступити у статевий контакт. під час війни згвалтування часто зустрічаються у сукупності з катуванням потерпілої особи. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження і покарання (1984) визначає катування як «сильний біль або страждання, фізичні або психічні», які вчиняються навмисно з метою отримання інформації, як покарання або примус, чи з дискримінацією в основі [6].

Погрозою визнається як залякування потерпілої особи застосуванням фізичного насильства за допомогою висловлювань, жестів, інших дій (наприклад, демонстрацією зброї). Адресатом погрози може бути не лише потерпіла, а й інші особи, наприклад, й близькі родичі. Важливо лише, щоб психічне насильство мало за мету зламати волю саме потерпілої особи.

Безпорадним станом потерпілої особи визначають стан, коли вона за своїм фізичним або психічним станом не може розуміти характеру і значення вчинюваних з нею дій (психічна безпорадність) або, усвідомлюючи це, не може чинити опір гвалтівникові (фізична безпорадність). Причинами фізичної безпорадності виступають, зокрема, фізичні вади потерпілого (наприклад, параліч, сліпота), малолітній або, навпаки, похилий вік, тяжке захворювання, яке не є психічним, сильне сп'яніння. Проте, до цього переліку варто додати ще позбавлення потерпілого можливості рухатись та\бо давати фізичний супротив – зв'язування, цей спосіб введення особи у безпорадний стан застосовувався при скоєнні даного злочину солдатами ворожої армії.

За законодавством України суб'єктом такого злочину, як згвалтування є осудна особа чоловічої або жіночої статі, яка досягла 14-річного віку, при цьому стать виконавця злочину має бути протилежна статі потерпілої особи [2]. Злочин вважається закінченим з моменту початку статевого акту всупереч волі потерпілої особи. При цьому не вимагається обов'язкової дефлорації (порушення цілісності дівочої пліви), еякуляції (закінчення статевого акту у фізіологічному розумінні) та оргазму.

Під час війни згвалтування часто вчиняється групами осіб, зустрічаються випадки згвалтування неповнолітніх осіб, осіб, що не досягли чотирнадцяти років, згвалтування, що спричиняють тяжкі наслідки, а також згвалтування пов'язані зі вбивством, все це є кваліфікуючими ознаками цього злочину, що тягнуть за собою суворіші міри покарання, а саме позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років та від десяти до п'ятнадцяти років.

Станом на 6 квітня 2022 року за час війни на території України вже були зафіксовані випадки згвалтування. Генеральний прокурор Ірина Венедіктова повідомила, що російські військовослужбовці здійснювали сексуальне насилля відносно українських жінок і чоловіків, дітей і людей похилого віку. Все частіше на звільнених від окупантів територіях знаходять трупи, на яких у ході проведення судово-медичної експертизи виявляються ознаки

згвалтування та сексуальної наруги, що поєднанні з фізичним насиллям, катуванням, вбивством, тощо.

Відповідно до міжнародного права, а саме до статті 3 Конвенції ООН про захист цивільного населення під час війни, з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто *hors de combat* (той, що вийшов з ладу) унаслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини, поводяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії [7].

Категорично заборонено стосовно зазначених вище осіб:

- насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;
- захоплення заручників;
- наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження;
- засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні [7].

Тож, варто зазначити, що порушення прав і свобод людини як наслідок ведення війни, жорстокість та нелюдське поводження не може бути виправданим та не залишиться безкарним ніколи, адже є воєнними злочинами. Воєнним злочином вважається міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права. Згвалтування – є одним з антигуманніших воєнних злочинів, що порушує сукупність основоположних прав людини, таких як право на честь та гідність, право на статеву свободу та недоторканність, право на нормальний фізичний та психічний розвиток дитини, право на життя, тому тягне за собою кримінальну відповідальність як на національному рівні, так і міжнародну кримінальну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2680-VIII від 07.02.2019, ВВР, 2019, № 9, ст.50; № 27-IX від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст.160) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2149-IX від 24.03.2022; № 2150-IX від 24.03.2022; № 2155-IX від 24.03.2022; № 2160-IX від 24.03.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (З поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Загальна декларація прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Конвенція ООН про права дитини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021/find?text=%F0%EE%E7%E2%E8%F2%EE%EA#Text
6. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поводження і покарання (Поправки до Конвенції див. в документі (995_108) від 08.09.92) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
7. Конвенція ООН про захист цивільного населення під час війни URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
8. Кримінологія: загальната особлива частини: підруч./ І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін., за заг. редакцією В.В. Голіна. – 2-ге вид. перероб. І доп. Х.: Право 2009 – 288 с.

Мельник Ю.О., здобувач ступеня вищої освіти магістра Навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Сьох К. Я., доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом сучасної історії наша держава не мала великого досвіду запровадження правового режиму воєнного стану та стану війни. Однак, за умов агресивних дій, на період з 26 листопада по 26 грудня 2018 року в Україні був вперше введений правовий режим воєнного стану. На жаль, з 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 вдруге введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року.

В Україні воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади,